

Список використаних джерел:

1. Білодід, І.К. Словник української мови : в 11 т / АН УРСР ; Інститут мовознавства. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. 927 с.
2. Бойко І.В. Правове регулювання поліцейської діяльності в Україні. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 17–24.
3. Власенко Д.В. Сучасний стан адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України. *Право і суспільство*. 2016. № 4. Ч. 2. С. 125–130.
4. Галуцько В.В. Адміністративне право України. Херсон : Гринь Д.С., 2015. Т. 1 : Загальне адміністративне право : навчальний посібник. 272 с.
5. Галуцько В.М. Адміністративно-правове регулювання діяльності поліцейських офіцерів громади в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 25–29.
6. Гнатюк С.С. Перспективи удосконалення правового регулювання адміністративної діяльності (на прикладі патрульної поліції України). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 86–90.
7. Когут Я.М. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевої міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2008. 16 с.
8. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України : підручник. Київ : Істина, 2008. 808 с.
9. Криволапчук В.О. Пріоритетні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання управління в Національній поліції України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 30–36.
10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
11. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : підручник / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Київ : Правова єдність, 2011. 524 с.
12. Тетеря В.М. Правове регулювання кадрового забезпечення Національної поліції України на регіональному рівні та місце в ньому адміністративного законодавства. *Право.ua*. 2018. № 2. С. 33–39.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.30>

КАРЕЛОВ К.Ю.

**ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ
У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

У статті розглянуто інститут зловживання процесуальними правами в процесі притягнення особи до адміністративної відповідальності за Кодексом України про адміністративні правопорушення. Незважаючи на існування нормативних заборон зловживання правом як на міжнародному (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Американська конвенція з прав людини, Хартія основних прав Європейського Союзу, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод), так і на національному (галузеві кодекси – Цивільний процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства, Господарський процесуальний кодекс) рівнях, ефективно запобігати йому, припиняти його, застосовувати відповідну юридичну відповідальність за його вчинення поки що не вдається. Додатковою перепорою в реалізації принципу заборони зловживання правом у процесі притягнення особи до адміністративної відповідальності є відсутність будь-яких положень щодо цього інституту в Кодексі України про ад-

міністративні правопорушення. Проаналізовано наукові публікації вчених-правознавців, які розглядали проблемні питання, пов'язані з кваліфікацією дій/бездіяльності як таких, що мають ознаки зловживання, а також вітчизняне законодавство, що регламентує питання, пов'язані зі зловживанням процесуальними правами.

Розглянуто практику Європейського суду з прав людини стосовно феномена «зловживання правами» та критерії, якими повинен керуватися суддя під час кваліфікації дії особи як зловживання правом. Наголошено на недостатній конкретизації, неузгодженості й прогалинах у законодавстві в частині визначення дій, які мають ознаки зловживання, а також порядку притягнення особи, яка зловживає правами, до відповідальності. Наведено власне бачення порядку притягнення особи, що зловживає своїми правами, до відповідальності. Проаналізовано вплив зловживання процесуальними правами на доступ до правосуддя й кінцеве рішення по справі. Запропоновано внесення додаткових змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині визначення поняття, критеріїв «зловживання правом» і визначення процесуального порядку впливу судом на особу, яка зловживає правом.

Ключові слова: зловживання правом, Кодекс України про адміністративні правопорушення, обмеження доступу до правосуддя, адміністративна відповідальність, недобробовісна поведінка.

The article deals with the institute of abuse of procedural rights in the process of bringing a person to administrative responsibility under the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Despite the existence of statutory prohibitions on abuse of law both internationally (Universal Declaration of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, American Convention on Human Rights, Charter of Fundamental Rights of the European Union, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) and nationally (Industry Codes – Civil Procedure Code, Code of Administrative Procedure, Commercial Procedure Code) effectively prevent, terminate, apply the applicable legal code responsibility for its commission has not yet succeeded. An additional obstacle to the implementation of the principle of prohibition of abuse of rights in the process of bringing a person to administrative responsibility is the absence of any provisions regarding this institute in the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Scientific publications of legal scholars have been analyzed, which have considered problematic issues related to the qualification of actions/inactions as having signs of abuse, as well as domestic legislation governing issues related to abuse of procedural rights.

It examines the case law of the European Court of Human Rights on the phenomenon of “abuse of rights” and the qualification criteria that should be guided by a judge. The lack of specification, inconsistency and legislative loopholes was emphasized regarding the definition of abusive actions and the procedure for bringing the abuser to justice. The own vision of the procedure for bringing the abuser to justice is presented. The effect of abuse of procedural rights on access to justice and on the final decision in the case is analyzed. It is proposed to make additional amendments to the Code of Administrative Offenses in terms of defining the concept, criteria of “abuse of law” and determining the procedural order of influence of the court by the abuser.

Key words: abuse of rights, Code of Ukraine on Administrative Offenses, Restriction of Access to Justice, Administrative Responsibility, Unfair Behavior.

Вступ. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не містить положень, які стосуються такого аспекту, як «зловживання правом», хоча вже інші процесуальні кодекси передбачають таке поняття, зокрема ст. 45 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України, ст. 44 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, ст. 43 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) України. При цьому загальноприйнятою є практика поширення стандартів, які розповсюджуються в кримінальному провадженні, на провадження в справах про адміністративні правопорушення. Це пов'язано з тим, що значна кількість правопорушень, за які може бути накладено стягнення у вигляді штрафу чи обмеження в корис-

туванні правами, підпадають під визначення «кримінальне обвинувачення» відповідно до установленої практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що свідчить про важливість такої категорії справ в аспекті захисту прав людини й забезпечення доступу до правосуддя.

Відсутність положень про зловживання правами призводить до безкарності особи (уникнення відповідальності), зокрема з огляду на стислий строк розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Крім того, за відсутності чіткої кваліфікації для терміна «зловживання правом» суддя фактично наділяється повноваженнями кваліфікувати дії/бездіяльність учасників справи як поведінку, що має ознаки зловживання правами, на власний розсуд, що, у свою чергу, призводить до порушення судом власних дискреційних повноважень і звує права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (неможливість доведення невинуватості). Питання зловживання процесуальними правами в процесі розгляду справи про притягнення особи до адміністративної відповідальності є малодослідженим, раніше ця проблема досліджувалася в основному в науці цивільного права та загальної теорії. Проблема зловживання процесуальними правами вивчалася багатьма вітчизняними вченими, серед яких можна назвати Т.Т. Полянського, І.С. Похиленка, Заборовського, зарубіжних – Jerzy Parchomiuk.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження інституту зловживання правами в справах про адміністративні правопорушення. Для цього ставилися та вирішувалися такі завдання: приділити увагу питанню визначення критеріїв кваліфікації дій/бездіяльності особи як таких, що мають ознаки зловживання; розглянути порядок притягнення особи до відповідності за зловживання процесуальними правами; проаналізувати вплив зловживання процесуальними правами на доступ до правосуддя й кінцеве рішення по справі.

Результати дослідження. Проблема зловживання процесуальними правами зазвичай є новітньою в сучасних демократичних правових системах. Питання зловживання процесуальними правами протягом тривалого часу досліджується представниками різних галузей наукових знань. Процесуальні кодекси в новій редакції містять положення щодо зловживання процесуальними правами, хоча вони є недостатньо конкретизованими. КУпАП таких положень не містить, а тому є необхідність унесення змін до нього, а саме в частині визначення «зловживання правами». Одним із найпоширеніших проявів зловживання правами є, зокрема, подання клопотань про відкладення справи, про призначення експертизи в справах за статтями 124, 130 КУпАП, що призводить до спливу строку притягнення особи до адміністративної відповідальності. Водночас у непоодиноких випадках суди ігнорують клопотання про призначення експертизи, мотивуючи це затягуванням справи, що є фактично визнанням таких дій зловживанням правом.

Поняття «зловживання» процесуальними правами нерозривно пов'язано з такими цінностями, як цілісність, справедливість, добросовісність. Ці цінності в процесуальному законодавстві є основою правил розгляду судової справи. Сутність цих ідей добре відображена в концепціях належної правової процедури (due process) і справедливого судового розгляду (fair trial).

Під зловживанням процесуальними правами розуміють дію та/або бездіяльність учасників судового процесу, спрямовану на використання належних їм процесуальних прав не за призначенням, що може завдати шкоди інтересам інших учасників судового процесу та суперечить принципам і завданням господарського судочинства [8, с. 55].

Принцип недопущення зловживання процесуальними правами запозичений із міжнародної практики, а саме з практики країн Європейського Союзу, оскільки нині відбувається перетворення та вдосконалення норм законодавства України відповідно до стандартів країн-членів ЄС, де існує значно суворіша відповідальність за зловживання процесуальними правами, ніж нині в Україні [2, с. 67].

Низка міжнародних документів – Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Американська конвенція з прав людини (1969), Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) – містить аналогічні положення щодо заборони зловживання правами.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.1996, суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [3]. Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитися як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції [5].

ЄСПЛ стверджує, що ст. 17, яка закріплює заборону зловживання правами, спрямована на забезпечення демократії засобами боротьби з діями та діяльністю, які знищують або неналежним чином обмежують основні права і свободи незалежно від того, чи ці дії або діяльність здійснюються «державою», «групою» або «особою».

ЄСПЛ ще 07.07.1989 в рішенні у справі «Юніон Еліментарія Сандерс проти Іспанії» зробив висновок, що праву особи на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку кореспондується обов'язок добросовісно користуватися наданими законом процесуальними правами, утримуватися від дій, що зумовлюють затягування судового процесу, і вживати надані процесуальним законом заходи для скорочення періоду судового провадження.

У національному законодавстві інститут зловживання правами є відносно новим. Неприпустимість зловживання правами є однією з основних засад судочинства. Процесуальні кодекси, зокрема ЦПК України, КАС України, ГПК України, містять положення щодо заборони зловживання процесуальними правами, також перелік дій, які можуть кваліфікуватися як зловживання. Варто зазначити, що КУпАП не містить аналогічних положень, що призводить до виникнення низки питань під час розгляду справ про притягнення до адміністративної відповідальності. Як уже зазначалося, на провадження в справах про адміністративні правопорушення розповсюджуються стандарти кримінального провадження, але прямої вказівки на це КУпАП не містить.

Варто зазначити, що вітчизняне законодавство не має дефініції «зловживання правами», тому судді фактично наділяються повноваженнями щодо вирішення питання про наявність чи відсутність факту зловживання правами поза межами процесуального закону покладаючись на внутрішнє переконання. Відсутність визначення «зловживання правом» у КУпАП і відсутність критеріїв розмежування добросовісної поведінки учасників процесу від зловживання ними процесуальними правами робить процес притягнення особи до адміністративної відповідальності некерованим і залежним від поведінки суб'єкта в процесі, що, у свою чергу, призводить до нівелювання завдання, покладеного на КУпАП.

Отже, відсутність критеріїв, якими повинен керуватися суддя під час кваліфікації та які однозначно вказують на недобросовісну поведінку, роблять учасників процесу, за КУпАП, заручниками девіантної поведінки осіб, що беруть участь у процесі, і поняття «зловживання правами» повністю оціночним.

ЄСПЛ у низці рішень зазначає, щоб установити, чи переслідує заявник будь-яку із цілей, заборонених ст. 17, Суд розглядає «основний зміст», «загальну атмосферу» або «загальний напрям» його або її дій (М'БалаМ'Бала проти Франції (ріш.), § 41; Гароді проти Франції (ріш.); Серо проти Франції (ріш.)) і їх «безпосередній і більш широкий контекст» (Перінчек проти Швейцарії [ВП], § 239).

Поведінка, яка за своєю сутністю є «зловживанням правом», учиняється в межах формальних вимог законодавства чи інших джерел права. Кваліфікація такої поведінки як протиправної чи притягнення особи до юридичної відповідальності за її вчинення є нелегкою. Тому така кваліфікація проводиться враховуючи критерії добросовісності, розумності й справедливості поведінки суб'єкта суспільно-правових відносин [7, с. 277–278].

Як зазначено в рішенні по справі «Мюрсел Ерен проти Туреччини» від 07.02.2006, ЄСПЛ зауважив, що «будь-яка норма права, яка наділяє дискреційними повноваження, може створити правову невизначеність, яка є несумісною з принципом верховенства права та завдає шкоду сутності права людини» [9].

Теоретики цивільного процесуального права вказують на можливість розмежування між зловживанням судовим процесом як таким і зловживанням конкретними процесуальними правами.

Зловживання судовим процесом, як правило, стосується зловживання правом на правовий захист перед судом. Залежно від суб'єкта, який має недобросовісну поведінку, він може приймати одну з двох форм. Якщо зловживання, учинене позивачем, це може вважатися зловживанням правом на подання позову, тоді як відповідачем – зловживанням захистом. Зловживання правом на подання позову відбувається, коли позивач подає позов без свого законного інтересу. У свою чергу, зловживання правом на захист може бути очевидно необґрунтованим (позбавленням юридичних і фактичних підстав) захисту від обґрунтованих дій [1, с. 3].

Конституція України в ст. 55 гарантує кожному право на судовий захист. Стаття 6 Конвенції закріплює право на справедливий суд. ЄСПЛ у рішеннях неодноразово зазначав, що право на суд і право на доступ не є абсолютними, права можуть бути обмежені, але лише таким способом і до такої міри, що не порушують зміст цих прав (п. 59 рішення «Де Жуфр де ла Прадель проти Франції», п. 28 рішення «Станев проти Болгарії» [11] тощо).

Обмеженням доступу до правосуддя може стати визнання зловживанням таких дій, як подання клопотання, заяви, скарги, запитів на витребування доказів, які на етапі розгляду суд може оцінити необґрунтованими. Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Але законодавець не надає критеріїв, за якими можна було б одразу однозначно встановити, що дії учасника справи мають ознаки зловживання, тим паче що процедура розгляду клопотань і подання доказів у справі про адміністративне правопорушення передуює безпосередньому дослідженню доказів у справі.

У такому разі суд має можливість визнавати заявлені клопотання, заяви, скарги зловживанням процесуальними правами виключно на підставі внутрішнього переконання, що суперечить принципу змагальності й законності.

ЄСПЛ неодноразово наголошував (наприклад, у справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства»), що право доступу до правосуддя є одним із невід'ємних складників права, гарантованого п. 1 ст. 6. У справі «Меньшакова проти України» ЄСПЛ зазначив, що п. 1 ст. 6 утілює «право на суд», яке, згідно з практикою Суду, включає в себе не тільки право ініціювати провадження, а й право розраховувати на «розгляд» спору судом [10].

Крім того, відсутність чітких критеріїв «зловживання правом» у КУпАП і досить короткий строк притягнення особи до адміністративної відповідальності (ст. 38) дають можливість у формально-правовий спосіб затягувати процес особою, яка притягається до відповідальності, і, як наслідок, дають змогу уникати відповідальності. Таким прикладом є розгляд у справах про притягнення особи до відповідальності за ст. 124 КУпАП. Притягнення до відповідальності можливе протягом трьох місяців з дня вчинення правопорушення. У разі закінчення цього строку справа підлягає закриттю. При цьому під час розгляду справи особа, що притягається до відповідальності, або її захисник заявляє клопотання про призначення експертизи, строк проведення якої спільномірний або перевищує строк притягнення особи до адміністративної відповідальності. У свою чергу, це призводить до штучного затягування строків розгляду та спливу строку на притягнення особи до адміністративної відповідальності, тим самим до уникнення особою відповідальності за скоєння правопорушення на підставі ст. 247 КУпАП. Це, у свою чергу, порушує право потерпілого на справедливий суд і сатисфакцію, але водночас подання такого клопотання є реалізацією права особи, яка притягається до відповідальності, і забезпечує можливість доведення відсутності вини в учиненні правопорушення.

До прийняття процесуальних кодексів у чинній редакції процесуальне законодавство не містило визначення поняття «зловживання правом», воно існувало лише на доктринальному рівні та досліджувалося науковцями, а тому не могло йти мови про реакцію суду на недобросовісну поведінку учасників процесу. Заборона «зловживання правами» здійснювалася через призму заборони «недобросовісної поведінки», яку кожен суд оцінював на власний розсуд.

Отже, суд не мав відповідного інструментарію, щоб запобігати зловживанню правами з боку учасників процесу. Варто зазначити, що притягнення особи до відповідальності за «зловживання правом» також не врегульовано в КУпАП.

Розглянемо приписи Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України як приклад. Відповідно до ч. 4 ст. 81 КПК України, якщо повторно заявлений відвід має ознаки зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження, суд, який здійснює провадження, має право залишити таку заяву без розгляду. Тобто передбачений негативний наслідок – позбавлення конкретного процесуального права учасника кримінального провадження [6].

Також у ч. 10 ст. 290 КПК України передбачено можливість обмеження часу для ознайомлення з матеріалами справи для сторін процесу в разі зволікання [6].

Зловживання процесуальними правами може породжувати фінансові наслідки у вигляді судових витрат, понесених опонентом, а іноді й фінансових утрат, що перевищують ці витрати. Отже, мають існувати також заходи фінансового характеру для боротьби з недобросовісною поведінкою учасників справи під час розгляду судової справи.

У деяких країнах фінансові санкції за зловживання правом мають форму штрафів щодо осіб, які зловживають цим правом. Наприклад, французькі регламенти дають судді можливість покарати автора за недобросовісну поведінку штрафом у розмірі до 3000 євро. В Естонії Верховний Суд може призначити покарання за зловживання процесуальними правами, порушення принципу добросовісності [1, с. 12].

Доречно зазначити про вплив зловживання правами на кінцеве рішення. Уважасмо, що питання притягнення особи, яка зловживає своїми процесуальними правами, до відповідальності (саме кваліфікація правопорушення та притягнення до відповідальності, а не припиняюча дія в

процесі щодо зловживання), має вирішуватися окремо від розгляду справи по суті, так як такий розгляд і зазначення в судовому рішенні можуть призвести до упередженого ставлення з боку судді, а також розгляд справи по суті через призму зловживання правами призведе до того, що обставини справи будуть виходити на другий план і всі докази по справі будуть оцінюватися судом через призму суб'єктивного ставлення до порушника.

На практиці в судовому рішенні суд прямо вказує на недобросовісну поведінку учасника справи. Таке зазначення може порушити право на справедливий судовий розгляд, право на доступ до правосуддя, так як під час звернення до судів вищої інстанції для оскарження рішення у судів вищої інстанції до дослідження матеріалів справи може скластися упереджене ставлення до учасника справи, що, на думку суду, нижчої інстанції зловживав своїми процесуальними правами.

Процедура розгляду справ за КУпАП немає інституту протидії зловживання процесуальними правами. Такий нечіткий підхід дає, з одного боку, гнучкість, необхідну для застосування концепції зловживання процесуальними правами до різних типів поведінки учасників процесу; з іншого боку, він потребує особливої обережності, так як у разі неправильного застосування концепції зловживання правами можна підірвати фундаментальну цінність права на ефективний правовий захист.

З іншого боку, процесуальні гарантії не захищають і не узаконюють зловживання правами, а призначені для захисту прав. Іншими словами, гарантії закінчуються там, де починаються зловживання.

Висновки. КУпАП у частині процедури розгляду справ і прав учасників процесу потребує додаткових змін у частині визначення поняття, критеріїв «зловживання правом» і визначення процесуального порядку впливу судом на особу, яка зловживає правом.

Незалежно від способу «зловживання правами» спільним структурним елементом є використання індивідуальних прав у спосіб, що суперечить призначеним цілям, особливо в спосіб, що шкодить (або перешкоджає в реалізації прав) іншій стороні спору або відкрито підриває суспільний інтерес. Реалізація процесуальних прав особою, що притягається до відповідальності, не може вважатися зловживання правом за умови відсутності визначення такого поняття й критеріїв у КУпАП і бути предметом тиску на таку особу. При цьому за умови закріплення в подальшому в КУпАП поняття й ознак зловживання правом уважаємо, що обставини такого зловживання повинні бути розглянуті окремо від розгляду справи по суті й висвітлені в окремій ухвалі суду.

Установлення факту «зловживання правом» має відображатися в рішеннях виключно з посиланням на наявні факти й докази, бути обґрунтованим.

Неприпустимо пов'язувати «зловживання правом» з виною або невинуватістю особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Під час унесення змін до КУпАП потрібно розмежовувати такі дії, як «припинення зловживання правом», що є суто процесуальним поняттям і належить до розпорядчих функцій судді в процесі, і «притягнення особи до відповідальності за «зловживання правом», що фактично є розглядом справи про правопорушення особою, яка зловживає правами, така особа має бути наділена правами щодо захисту власних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Jerzy Parchomiuk. Abuse of Procedural Rights in Administrative Law / Jerzy Parchomiuk. URL: https://www.academia.edu/31740499/Abuse_of_Procedural_Rights_in_Administrative_Law?fbclid=IwAR0zuRUBW9DO_mBEihlB1Bsyw5aISojlPQP_f0SCCfZA1HIOjUMPXwXr7cA.

2. Заборовський В.В., Соханич В.М. До питань про поняття зловживання процесуальними правами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 53 (2). С. 66–70.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (зі змінами та доповненнями, унесеними Протоколом від 11 травня 1994 року № 11, Протоколом від 13 травня 2004 року № 14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Полянський Т.Т. Феномен зловживання правом (загальнотеоретичне дослідження). *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Серія І «Дослідження та реферати»* / редкол. : П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Вип. 25. Львів : Галицький друкар, 2012. 456 с.

8. Похиленко І.С. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в господарському та адміністративному процесі. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40286/1/Похиленко_І.С_тези.pdf.

9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мюрсел Ерен проти Туреччини» від 7 лютого 2006 р. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO4075.html.

10. Справа «Меньшакова проти України» від 7 червня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_766.

11. Станев против Болгарии [Stanev v. Bulgaria] (жалоба № 36760/06). Постановление от 17 января 2012 г. URL: <http://hrlib.kz/wp-content/uploads/2016/08/2012-Станев-против-Болгарии.pdf>.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.31>

КОЗИН А.О.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЮ)

У статті наголошено, що дослідження будь-якого наукового об'єкта потребує всебічного розгляду всіх його властивостей, форм прояву та способів використання. Тільки внаслідок подібного розроблення можлива побудова об'єктивної теоретичної моделі останнього, яка буде ґрунтуватися не тільки на домислах і суб'єктивних думках, а й на обставинах дійсності, беззаперечних факторах, які показують не окремі, загалом не типові моменти, проте дають можливість побачити реальні закономірності. Формування настільки точного дослідження в правовій галузі можливо виключно на основі розгляду зарубіжного досвіду юридичного регламенту того чи іншого питання. З'ясовано, що проблема булінгу у Великобританії повністю регулюється антидискримінаційною лінійкою нормативно-правових актів. Тобто зазначене явище фактично визнається дискримінацією прав осіб, які навчаються в школі. Крім того, законодавство Великобританії чітко визначає, у чому конкретно булінг у закладах освіти виражається, а саме: нападах, мордуваннях, застосуванні фізичної сили учасниками освітнього процесу одне до одного; здійсненні крадіжки особистих речей жертви булінгу; систематичних домаганнях, залякуваннях, погрозах та образах, які можуть відбуватися як вербально, так і за допомогою засобів зв'язку, зокрема електронних листів, повідомлень, дзвінків тощо. Зроблено висновок, що сьогодні в нашій державі, на відміну від багатьох інших країн, створено дієвий правовий механізм протидії булінгу, який має власні нормативні джерела та суб'єктів реалізації. Проте цей факт не свідчить, що Україні в питанні боротьби з булінгом немає до чого прагнути. Так, ураховуючи той факт, що булінг є соціальним явищем, виключно юридичних важелів для його подолання недостатньо. На прикладі таких країн, як Іспанія, Фінляндія, Швеція та Норвегія, варто запровадити в середовищі освітянської діяльності спеціальні програми, метою яких стане виховання молоді в дусі толерантного поведіння одне з одним, демократизму, необхідності людського ставлення до своїх однолітків та інших позитивних аспек-